

ELŐSZÓ

MAGYAR RHAPSODIÁK
RAPSODIES HONGROISES
UNGARISCHE RHAPSODIEN
No. 12–21
R 105/b-c, SW/SH 242/12–21, NG2 A60b-c

1. A *Rákóczi-induló* feldolgozásai

A 19. század magyar nemzeti zenéje első magyarországi látogatásakor került be Liszt zeneszerzői látókörébe. Az ekkor, 1839/40 fordulóján komponált tizenkét magyar feldolgozás közül hét 1840-ben, további négy 1843-ban jelent meg *Magyar dallok / Ungarische National-Melodien* címmel.¹ A legnépszerűbb darab kiadására azonban a cenzúra nem adott engedélyt. Ez ugyanis nem volt más, mint a *Rákóczi-induló*, a magyar nemzeti függetlenségi törekvések szimbóluma – vagy ahogy Liszt jellemezte Marie d'Agoult-nak: „egyfajta magyar nemesi Marseillaise”.² Az induló attól fogva, hogy első hazai fellépésekor, 1839. december 19-én, Pozsonyban [ma Bratislava] műsorra tűzte, elmaradhatatlan ráadásszáma lett hangversenyeinek. A *Rákóczi-induló* ezen első Liszt-feldolgozása már karácsonyra elkészült.³ A mű autográfja fennmaradt,⁴ sőt a kézirat a technikailag egyszerűbb változat („Leichtere Version”) egy töredékét is megőrizte.⁵ Ez utóbbi 1–8. üteme olvasható azon az 1841. január 13-án, Brüsszelben keltezett albumlapon, amely Felix Bogaerts, belga történész és író számára készült.⁶

Ha az induló nem is, Liszt 1839/40 fordulóján írt másik *Rákóczi*-kompozíciója 1843-ban megjelent a *Magyar dallok / Ungarische National-Melodien* sorozatában. A szóban forgó 10. darab⁷ a 18. századi (vokális) *Rákóczi-nóta*⁸ verbunkos stílusú, hangszeres feldolgozása. A kottakép elárulja, hogy saját feldolgozásához Liszt Mátray Róthkrepf Gáborét vette alapul, amely „Rákóczy Nótája / Rákóczy's Favorit” címmel 1826-ban jelent meg Mátray verbunkos-gyűjteményében, a *Pannoniában*.⁹ A Mátray-féle zongoradarab a 18. század utolsó harmadában kialakult verbunkos-hagyomány lassú-gyors tételpárját példázza. A *Rákóczi siralmának* és *Rákóczi-keservesnek* is nevezett lassú tételben jelen van az az ismétlődő kvart-motívum, amely a 19. század elején a gyors tétel anyagával együtt részévé vált a *Rákóczi-indulónak* is. Mátray kiadványa tehát megismertette Lisztet a *Rákóczi-keservessel* s ráirányította figyelmét annak az indulóval való kapcsolatára. A *Rákóczi-induló* a *Rákóczi-nóta*hoz és annak verbunkos-feldolgozásához hasonlóan anonim módon formálódott, legalábbis erre utal, hogy első, 19. század eleji forrásaiban különféle alakváltozatokban szerepel. A változatok ismeretében feltételezhető, hogy bár első nyomtatott kiadásában, a bécsi Mechetti 1820-as kiadványában Nikolaus Scholl szerzeményeként jelent meg, a pesti Esterházy-gyalogezred karmestere az indulónak nem a szerzője, hanem az első közreadója volt.¹⁰ Ez magyarázza, hogy a későbbi feldolgozók, köztük Liszt, sosem említik az „eredeti mű” szerzőjét.

Míg Liszt bécsi kiadója, Haslinger 1840-ben és 1843-ban nem boldogult a cenzúrával, addig Wagner József Pesten sikerrel járt. Ő adta ki 1840-ben Erkel Ferenc *Rákóczi-indulóját*, azt a feldolgozást, amelynek címlapján Liszt mellképe és neki szóló ajánlás olvasható: „Emlékkül Liszt

változat); ld. kötetünk függelékében. Leírásához: SzLM, no. 35, 124–125. o.

⁷ R 105a/10, SW/SH 242/10, NG2 A60a/10; LZK I/18, S/7.

⁸ A *Rákóczi-nóta* 17–20. századi, fontosabb népi és magyar műzenei alakjait Szabolcsi Bence táblázatban foglalta össze. In SzHM, Példatár, VIII.1, 184–185. o. Ld. a) „Rákóczi, Bezerédi” és b) „Hej Rákóczi, Bercsényi” szövegkezdettel: <http://mek.oszk.hu/02100/02172/html/48.html>.

⁹ *Pannonia vagy: Válogatott magyar nóták gyűjteménye: két kézzel játszandó fortepianóra / Pannonien oder: auserlesene Sammlung ungarischer Taenze für das Pianoforte allein*, I–IV. füzet, szerk. [Mátray] Róthkrepf Gábor (Wien: Mechetti, é. n. [1825–27]), III. füzet, no. 4. Faksimiléjét lásd kötetünk XLVI–XLVII oldalán.

¹⁰ Az induló 1860 előtti főbb változatairól ld. Mikusi Balázs tanulmányát: „Magyarok Istene, rontsd a labanc hadát»: Adalékok a Rákóczi-induló befogadtörténetéhez”, in IF, 41–61. o., ide 42–53. o.

¹ R 105a, SW/SH 242/1–11, NG2 A60a; LZK S/7.

² Liszt írja 1840. január 6-án: „Le 4 Janvier j'ai joué au théâtre hongrois, L'andante de la *Lucia*, le *Galop* – et les applaudissements ne cessant point, le Rákóczy Marsch (sorte de Marseillaise aristocratique hongroise).” Január 23-án ír Marie-nak a cenzori tiltásról. GBLAC, 483., 498. o.

³ Liszt 1839. december 25-én számolt be Marie d'Agoult-nak december 20-i pozsonyi fellépéséről: „Les applaudissements redoublent – enfin lorsque je me mis à attaquer les premiers accords du *Ragozy Marsch* [sic] (un Air très populaire en Hongrie que je viens d'arranger à ma façon) ce ne fut qu'un cri dans toute la salle – Elie! Elie! [...]” GBLAC, 472. o.

⁴ H-Bn Ms. mus. 22. R –, SW –, SH 242a, NG2 A59; LZK I/18. A kézirat anyagát Gárdonyi Zoltán azonosította, vö. GZR. Elsőként Eckhardt Mária adta közre a *Rákóczi-induló* OSZK-beli Liszt-kézirataival foglalkozó tanulmányában, vö. ELR. Vö. SzLM, no. 34, 112–117. o.

⁵ H-Bn Ms. mus. 22. R –, SW –, SH 692d, NG2 A59 (egyszerűbb változat); ld. kötetünk függelékében. A töredéket elsőként Eckhardt Mária adta közre: SzLM, no. 34, 117–124. o.

⁶ H-Bn Ms. mus. 16; R –, SW –, SH 164f, NG2 A59 (egyszerűbb